

Ethey Gyula helytörténet-írói tudományos munkássága¹

SÁNDOR CSANDA
SCIENTIFIC WORK ON REGIONAL HISTORY WRITING OF GYULA ETHEY

930-051
908(437.622)

Gyula Ethey, Vág-valley, the area of Nyitra, regional history.

A *Nemzeti Kulturában* Alapy Gyulán kívül Ethey Gyula publikált a legtöbbet; a lapban egész könyvre való tanulmánya jelent meg, a legtöbb *Vág völgyi krónika* címmel. Ezt a sorozatát 1934-ben kezdték közölni, s bizonyára csak a folyóirat megszűnése miatt nem folytathatta. Dolgozatai 1936-ban könyvben is megjelentek ugyanezzel a címmel, abban a nyomdában (Spitzer Sándoréban), amely a folyóiratot is kiadta. A *Nemzeti Kulturában* publikált folytatásokat a könyvvel összehasonlítva megállapítható, hogy a gyűjteménynek nemcsak a vége maradt ki a lapból, de terjedelmesebb könyvében Etheynek más címmel közölt, részletesebben kifejtett tanulmányai is megtalálhatók, mégpedig a *Régi kastélyaink és a Közigazgatásunk múltjából* címűek (1933) vagy az *Adatok a Vág völgy bortermeléséhez és a Vág völgyi vendégfogadók és kocsmák* címűek (1934). Ezek a könyvben rövidített címmel találhatók. Úgy látszik, a részlettanulmányok írása közben alakult ki az a koncepciója, hogy monográfiát ír e témakörből, mert 1933-ban és 1934-ben először önálló címmel közli tanulmányait, majd hasonló fejezetcímekkel tagolva a *Vág völgyi krónikát*. A folytatásos közlést alcímekkel osztja fejezetekre, ezek rövid tanulmányoknak is tekinthetők. A könyvet a folyóiratban megjelent folytatásokkal összehasonlítva azt látjuk, hogy az egyes fejezetek a lapban nem a könyv elejével kezdődnek, hanem az érdekesebbnek vélt vagy előbb feldolgozott problémakörökkel. A *Nemzeti Kulturában* a *Vág völgyi krónikának* összesen tíz folytatását közölték, s hogy a szerző közben írta a továbbiakat, az abból is kiderül, hogy ugyanebben a lapban másoktól (Alapy, Haiczl Kálmán) közölt adatokat is jegyzetekkel jelölve felhasznál a későbbi folytatásokban. A mű monografikus jellegű, és logikusan csak a könyvben adott időrendben értékelhető. Ethey előbbi munkásságát is időrendben tekintjük át, mivel korábbi művei is összefüggnek a később kiadottakkal.

Ethey Gyula részletes életrajzi adatai nem állnak rendelkezésünkre, de a fontosabb műveiben és a közkeletű lexikonokban is megvannak. A Visegrád melletti Dömösön született 1878. november 18-án, Nyitrán, Alsószelezsényben és Csejtén élt, meghalt Csejtén, 1957. október 3-án. Amint műveiből is kitűnik, Nyitrán járt iskolaiba, jogot végzett Budapesten és Kolozsvárott. A *Nemzeti Kulturában* közölt német

nyelvű rezümék szerint 1920 előtt főszolgabíró volt, Vágújhelyen mint „közbirtokos”. Első jelentősebb tanulmányában (*Alsószelezsény története*) alsószelezsényi 305 holdas házi kezelésben levő birtokát tünteti fel, majd csejtei és vágújhelyi kúriáját emlegeti. Kutatási területe szülőföldjének vidéke: a Vág, a Nyitra és a Garam felső folyásának környéke. Számos csehszlovákiai és magyarországi lapnak a munkatársa: *Prágai Magyar Hírlap*, *Nemzeti Kultúra*, *Híradó*, *Komáromi Lapok*, *Nyitravármegye*, de a budapesti *Történetírás*² és a *Századok*³ hasábjain, valamint a Slovenská učená spoločnosť (Szlovák Tudományos Társaság) folyóiratában, a *Historia Slovaca*ban⁴ is publikált. Rokona volt a felső-magyarországi Jeszenszky családnak; *Vágvölgyi krónika* című könyvének elején gyászkeretbe foglalva ez az ajánlás olvasható: „A világháborúban elesett sógorom, Jeszenszky István honvédszászlós hősi emlékének!” Vágújhelyhez kötődik két társzerzős tanulmánya is.⁵ A *verebélyi érseki nemesi szék* című dolgozata⁶ különlenyomatként is megjelent (Budapest, 1942, 66 p.).

Valamennyi könyvét Csehszlovákia megalakulása után írta: *Alsószelezsény története* (Budapest, 1922), *Vágújhely története és a szomszédos várak* (Nyitra, 1926), *Vágvölgyi krónika* (Komárom, 1936), *A Zoborvidék múltjából* (Nyitra, 1936), *A vágvölgyi magyarság települése és fogyatkozása* (Pozsony, 1941), *A csejtei uradalom élete* (Budapest, 1943). Ez utóbbi könyvtárainkban nem található.

Az *Alsószelezsény története* rövid, vázlatos falumonográfia (47 p.). Mint későbbi helytörténeti monográfiáit, ezt is fejezetcímek teszik áttekinthetővé: A falu katolikus temploma, Az iskola története, A határ, A világháború hatása, A birtokos családok. A földrajzi elhelyezkedés, a határ leírása későbbi műveiben is előre kerül. A Felsőszelezsénnyel egybeépült, Aranyosmarót melletti község Ethey idején (1921-ben) Sľažany néven 507 lakost számlált, s köztük mintegy két tucatnyi volt kúriával rendelkező nemes. A krónikaszerű leíráshoz a Bars megyére vonatkozó kiadványokat, családi levéltárakat és saját megfigyeléseit használja fel. Stílusa inkább elbeszélő jellegű, mint az adatközlő Alapyé: „A világtól én sem maradhattam el, egyik beltelkemet eladtam a falu bírójának, a másikat parcelláztam építési célokra. De az építkezésnek nem a földhiány, hanem az anyagok óriási ára áll útjában; egy 300 négyszögöles teleknek árán nem lehet egy ajtónál többet vásárolni.” Pozitívista történetírása gyakran párosul patriarkális humorral és népszemlélettel. Mivel szlovákok lakta vidéken élt, jól beszélt a nyelvet, s mint más műveiben, ebben is eredetiben idézi a cseh és szlovák nyelvű okiratokat. Szlovák idézeteket is beleszó a szövegébe; a vele rokon magyar származású nemesekről állapítja meg: „A felvidéki magyar famíliák szívesen beszéltek szlovákul, s a származást jellemző szky végzetű családokról Szirmay Antal feljegyezte: Radvánszky – Mednyánszky – Szerjenszky – Jeszenszky, tito všeci dobre vedja po slovensky.” Kis könyvében többször emlegeti az Alsószelezsényben lakó Bodó családot, és sokat idéz családi levéltárukból. Eből a Bodó-levéltárból közöl dokumentumokat a *Nemzeti Kultúrában* Bodó Péter is, aki a lexikális adatok szerint az Erdődy-uradalom nyugalmazott jószágkormányzója, s eredményesen működött Pöstyén fürdő fejlesztése terén.

Az önműveléssel egyre jobb helytörténésszé váló Ethey következő monográfiája már lényegesen szakszerűbb s részletesebb az előbbinél. A *Vágújhely története és a szomszédos várak* első fejezetében (A legrégebb időktől Csák Máté haláláig) megemlíti, hogy Csejtén római edénydarabokat találtak, „magam pedig Veszpesianus császárnak ezüst pénzét őrzöm, melyet Szerdahelyen (Horná Streda) talált egy föld-

műves...” Majd azt bizonygatja, hogy Újhelyt és a környező falvakat székelyek alapították, akiket Szent László telepített ide. Az itteni székelyekkel más munkáiban is foglalkozik, a *Vágvölgyi krónikában*⁷ például a helynevek hasonlóságára utalva azt állítja – tévesen –, hogy az erdélyi székelyeket is innen telepítették mai lakóhelyükre.

A második fejezet (Csák Máté halálától a török világ végéig) a könyv egyik legjobban megírt része. Látszik, hogy a szerzőt – hasonlóan mint Alapyt és Haiczl Kálmánt – erősen foglalkoztatta a törökdúlás, s a levéltárban is gazdag anyagot talált ehhez a témához. A fejezet elején elmondja, hogy Zsigmond király 1388-ban a lengyel származású Stibor vajdának adta Újhelyt (nevének akkori változata: Vyhel). 1430-ban husziták törtek a vidékre, s annyira pusztítottak, hogy „Pozsony és Nagyszombat között jóformán egy ház sem maradt épen”. A husziták akkor, majd 1449-ben is bevették a várat. A később Csehországban megvert husziták egyik vezére, Jan Švehla seregével Magyarországra jött, 1466-ban Kosztolányban épített tábor, s innen pusztította, sanyargatta az egész vidéket. Mátyás király hadai azonban bevették Kosztolányt, a menekülő Švehlát pedig elfogták és felakasztották. A török hódítók többször is portyáztak ezen a tájon: először 1530-ban, majd 1599-ben („valami százezer török égette a Vág völgyét, s Újhelyt is felgyújtá”). Amit a török meghagyott, azt „Bocskay hajdúi tették tönkre”. A nyomorgó lakosság II. Ferdinánd felmentő csapatait várta, s 1624-ben meg is érkeztek szövetségesei, a Lengyelországból ide hozott kozákok, akik azonban éppúgy garázdálkodtak, mint az ellenség.

III. Ferdinánd császár 1648-ban kelt adománylevelében Tóth-Újhelynek nevezi a várost, eszerint a 15. század eleje óta a szlovák lakosság volt itt túlsúlyban. Amíg Nyitrát a török tartotta megszállva, a vármegye közgyűlését többször is Vágújhelyen tartották. A fejezet végén a szerző emlegeti Petrovitz (Petrovics) Márton vágújhelyi nemesi levelét, patetikus, Petőfit dicsőítő sorokkal zárva fejtegetéseit. Petrovicsék vágújhelyi megtelepedése kérdésében később is buzgón kutat, s a *Nemzeti Kultúrában* közzétett cikkében⁸ egy tornóci tanúvallomásra hivatkozva állítja, hogy a költő családja a vágújhelyi járásból származik. Dienes András, a kiváló Petőfi-kutató mutat rá arra, hogy Ethey ezzel az adattal, melyet későbbi műveiben is emleget, hosszú időre félrevezette a Petőfi-kutatókat, mert az itt lakó Petrovicsok nem a költő ősei voltak.⁹

A következő jelentős történelmi fejezet (Vágújhely a kuruc világban) így kezdődik: „II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának küzdelmeiből városunk is kivette a maga részét. Szabadságra vágyó őseink vígan kuruckodtak itt, míg a császár több ezer főnyi katonaságot nem ültetett a nyakukra.” A németek felgyújtották Kochanovszky Imre „uram házát (ahol most a régi gyógyszertár van), amitől leégett a város”. A bosszúra vágyó lakosok üzentek Ocskay Lászlónak, hogy a Besztercére vonuló németeken „szíveskedjék elverni a port”. Rákóczi „villáma” rajtuk is ütött, s a kurucok később bevonultak Vágújhelyre. Rákóczi felmentette a várost az adófizetés alól. A váltakozó hadiszerencse során hol a kurucoké, hol a labancoké volt a helység. 1708-ban Rákóczi Barsonville francia ezredest küldte Vágújhelyre kémszemlére. Az ezredes pontosan leírja a vár erődítéseit és védőinek számát, de újból bevenni már nem tudták, mert a fejedelem „szerencsecsillaga leáldozott”. A vármegyéket a császár iránti hűségükre kötelezték.

Az újabb idők című fejezetben Ethey a napóleoni időket és a várost pusztító tűzvészeket emlegeti: „Az utcák képe folyton változott, az égett gerendák helyén új épü-

letek emelkedtek, melyeknek egyik dísze volt Bél Mátyás idejében Ghyllányi tábornok háza.” Az utcák nevét a Vág áradásaival magyarázza: a legrégebb a Béka utca, a legújabb rész a Luka (rét), mely korábban mocsaras terület volt. A lakosság számáraára idézi az 1882. évi helységnévtárt: „319 házban 5162 lakos él, túlnyomó részük szlovák anyanyelvű”, de nem említi, milyen nagy százalékban éltek itt zsidók. Fényes Elek 1851-ben kiadott *Magyarország geographiai szótára* szerint 2495 zsidó vallású élt a városban, s ez más felső-magyarországi városokhoz hasonlítva igen nagy százalékarányt jelent. Egy pogromot viszont leír; eszerint a felbujtott tömeg „Ven s židmi” (Ki a zsidókkal) kiáltással borzalmas rablást vitt véghez. Mikszáthos derűvel idézi fel egyik őse szabadságharcbeli szereplését: „Nagyapám is elment a többivel, és híven harcolt Világosig. Aztán jött a szokásos jutalom: honvédtiszt létére besorozták az osztrák ármádiába közlegénynek, ahol fel is vitte egészen – a káplárságig. Nem is hordott fűzős cipőt holtáig, nehogy a bakkancsra emlékeztesse.”

Az osztrák uralom című fejezetben hazafias bánattal emlegeti az 1849–1867 közötti nemzeti elnyomást. Az 1867-es kiegyezésről csak annyi a mondanivalója, hogy az új főszolgabíró Csejten székelt, s csak 1885-ben költözött át hivatala Vágújhelyre. Alapytól eltérően Ethey minden könyvében külön fejezetet szentel a közigazgatásnak; erre talán szolgabírói múltja ösztönözte. A város közigazgatásának rendjét először Zsigmond király kiváltságlevele szabályozta. Eszerint a városnak joga van bírót és esküdt tanácsosokat választani, akik a polgárok peres ügyeit intézik. A polgárok a város körül két mérföldnyi területen építközhetnek, a patakon malmokat és posztókészítő malmokat létesíthetnek. Az 1716. évi bíróválasztás jegyzőkönyvét idézve elmondja, hogy a bíró évi tiszteletdíja 12 forint volt, de a választási lakoma 14 forintjába került. („Ha a bíró uram nem bírta az ebéd költségét, elszámolták a községi számadásban.”) A mezőváros további tisztségviselői: esküdtek, jegyző, városi kapitányok, vásárbíró, kamarások, szőlőcsőszők, mezőőrök, erdőszolgák. Végrendeletet a bíró és a notárius előtt írtak, s Ethey idézi egy cseh/szlovák nyelvű, háromszáz esztendő végrendelet bevezető részét.¹⁰ A hivatalos ügyek leírásakor gyakran szellemeskedik; az említett végrendelethez hozzáfűzi: „Walowich (olv.: valovics) György a szegény diákoknak is testált két egész tallért, ami jószívének ékes bizonyítéka, és még szebb, ha a diákok azt tényleg meg is kapták.” Ebben a fejezetben tárgyalja a közegészségügy, a gyógyszerek, az orvosok és a sóhivatal helyzetét is.

Külön fejezetet szentel Vágújhely pallosjogának, konkrét eseteket idézve a kínvallatásról („tortura”), hóhérokról, vesszőztatésekről, kivégzésekről. A további fejezetekben a vásárokat tárgyalja: „a vágújhelyi marhavásárokat emberemlékezet óta szombaton, a kirakodó vásárokat pedig hétfőn tartották.” A főtéren állt a községi mázsálóház. A városnak vámszedői joga is volt, ezt Albert király még 1439-ben megerősítette. A vámszedőt a rendelet az út karbantartására, hidak építésére is kötelezte. A város tűzrendészeti szabályzata szerint tűzvédelemre minden polgárnak harminc forintot kellett fizetnie. Éjjel éjjeliőrök járták az utcákat, és minden órában elénekelték az időt jelző mondókájukat: „Chvál každý duch Hospodina i Ježiše jeho syna. Uderila ... hodina. Opatrite svetlo, ohen, aby nebyl lidem škoden, odpočivajte s panem Bohem, Matce božej Vás offerujem!” (Szabad fordításban: Minden lélek dicsérd az Urat, és az ő fiát, Jézust. Elütötte az ... órát. Vigyázzatok a fényre és a tűzre, hogy ne tegyen kárt, nyugodjatok Istennel, az Isten Anyjának ajánllak benneteket!) Az utcán dohányzókra büntetésül 24 lapátot ütöttek. 1874-ben alakult meg a város ön-

kéntes tűzoltó-egyesülete, egy év múlva vették az első fecskendőket. Külön fejezetben szól Ethey a római katolikus prépostságról (melyet még Stibor vajda alapított), külön az evangélikusokról, majd a katolikus templom felépítéséről. Szokatlan, hogy a mű második felében írja le a mezőgazdaságot, ezt a regionális történések általában előre, a táj leírása után szokták tenni. „A mi határunk egyike a legtermékenyebbeknek az egész országban” – írja, majd hosszabban szól a vágújhelyi „burgundi fajta” vörösborról. „Fontos cikk volt a régi időkben a sáfrány”, melyet fűszerként használtak, és összegyűjtése nem kis munkával járt. Megemlíti a sörárpát, a selyemhernyó-tenyésztést, a méhészszékeket és a szeszgyárakat. A fejezet végén a mezőgazdasági cselédek és béreseket említve jegyzi meg, szociális helyzetük részletezése nélkül: „Béres a természetben való fizetésen kívül évente nyolc forint készpénzt, kék színű nadrágot, nadrágszíjat és kalapot kapott. Akkor ebből meg lehetett élni.”

A kocsmáltatás című fejezetet úgy vezeti be, hogy régen nem volt vasút, ezért az utazó gyakrabban betért az út melletti kocsmába. Italmérési joga volt a helyi prépostnak is, ami számára jelentős jövedelemkiegészítést jelentett: „Inni amúgy is szerettek a mulatozók, ha pedig szent cél támogatására lehetett bort rendelni, akkor mindenki megtoldotta egy-két pinnel a napi adagot.” Részletesen szól a kereskedelemről és az iparról s ezen belül a prépostság malmairól – noha újat nem mond róluk, mert más városokban is hasonlóak voltak –, melyekből három is volt a városban. A szerző 1700-tól kezdve felsorolja a rabbik névsorát és a nevezetesebb helyi zsidó személyiségeket. („Vágújhely különlegességét képezte, hogy a cigány zenekarából zsidó művészekből álló társaság pótolta.”) Az utolsó fejezeteket (A világháború, A vágújhelyi járás) már források jelzése nélkül, tapasztalatai és látottak-megélték alapján írja le. Feltűnő, hogy a háború ecsetelésekor nem érzi át a katasztrófát, csak a rendelkezéseket és az elesettek névsorát közli ábécérendben. Az 1918. évi összeomlás című fejezetből többek között megtudjuk, hogy a háború végén Nyitra megye tisztviselője lett: „Estefelé javában folyik a rablás, ekkor érkezik Nyitrára a jelentés, hogy a járás szolgabírája kötelessége teljesítése közben elesett. Az alispán szobájában én lépek a telefonhoz s megrendülve hallom, hogy Kubinyi József nincs többé az élők sorában.”

Mintegy függeléként, röviden szól a szomszédos várakról: Beckóról, Berencsről, Temetvényről, Báthori Erzsébet kastélyáról és az eltűnt erődítményekről. Ezek vázlatos, Vágújhely történetéhez képest aránytalanul rövid információk, némelyiket azonban (Temetvény, Csejte, Beckó stb.) kibővíttve részletesebben taglalja következő műve, a *Vágvölgyi krónika* befejezésében. Számos leírása patetikus és lokálpatrióta színezetű: „Vannak helyek, melyeket az Isten is várnak teremtett. Ilyen a beckői szikla, mely a síkságból kiemelkedve büszkén viseli hátán a régi várnak festői romjait... Stibor vajda kiváló vitéz volt... s maga rohant fel az ostromlétrán, hol két sebből vérezve vitte diadalra zászlóját Nyitra bástyáin.” A várakat jórészt publikált, alaposabb forráskiadványok alapján ismerteti, s ezt jelzi is: Berencsváralja történetét például „nagyjából leírja vármegyénk monográfiája”. Forrásai közt többször említi ismerősei családi levéltárát, saját gyűjtését, olykor jelzés nélküli iratokat; ezeket így adatolja: „eredetije nálam”, „Koronthály család irattárában”, „Reviczky család irattárában”, „A Bodó család levéltárában”.

Ethey alaposabb műve a *Vágvölgyi krónika*, melyről már említettük, hogy a *Nemzeti Kultúrában* előbb különböző címmel írt tanulmányokban jelent meg, majd ugyan-

ezzel a címmel jórészt megjelent folytatásokban. A könyv legnagyobb része szó szerint egyezik a lapban közlöttel, s valószínűleg a teljes anyagot publikálta volna a folyóiratban, ha az 1935-ben Alapy súlyos betegsége miatt meg nem szűnik. A könyv koncepcióját a publikálás során alakította ki, ám elejére nem az első közlések, hanem a II. évfolyam 299. lapjától kezdődő fejezetek kerültek: A völgy földalkata, A szarvasmarhatenyésztés, A juhtenyésztés, A sertésenyésztés, A kecskék, Baromfitenyésztés, A lovak stb. Ezek tanulmány jellegükön túl szociográfiai jellegű leírások is. Az egyes témaköröket nagyrészt önálló dolgozatként is megfogalmazza, jellegzetes bevezetéssel és befejezéssel. Az első fejezetcím bevezetésében szól a történetírás jelentőségéről és saját módszeréről is: „A történelem az élet mestere, azért örvendetes, hogy végre megindul rendszeres községi krónikák írása... A helytörténetnek jelentőséget ad a körülmény, hogy apróbb részletek feldolgozása válik benne lehetővé. A vidék csalá dai kivétel nélkül nagy készséggel bocsájtották rendelkezésre irataikat, amiért nekik közérdekből hálás köszönettel tartozunk... Tekintettel arra, hogy évezredek en át a földművelés adott kenyeret az itt élő népek, elsősorban azt vesszük szemügyre, mégpedig legrégebb ágazatát, az állattartást.”

Ethey felfogásában a földművelő nép fogalmába, amint a műből látható, egyaránt beletartozik a földbirtokos és az egyszerű jobbágy vagy a mezőgazdasági munkás. A szarvasmarha-tenyésztésről szólva – mint a többi fejezetben is – eredetiben idézi az egykori forrásokat: „A veszelei major 1799. évi lajstromában egyik tehén neve Séka s malimi rohami, a másik ugyanilyen, de s velkimi rohami, a harmadik bez roha černa stara, vagyis kisszarvú, nagyszarvú és szarvatlan.” Röviden leírja, hol és hogyan legeltették a gulyát, s megemlíti, hogy a régi pénzszüke világban fontos bevételi forrás volt a legelőn felnőtt marha. A tőzsérekről már a 15. századból vannak adatai, de saját megfigyeléseire is támaszkodik; tud arról, hogy a törvény tiltotta a marhakivitelt, mert külföldről a tőzsér gyakran rossz pénzt hozott be, de hozzáteszi: „Vidékünk határszéli fekvésénél fogva aligha hederített sokat a tilalomra, jó keresetet nyújtva a csempészeknek.” Marhalevelek bevezetése az eladáshoz csak a 18. század végén kezdődik a tolvajlások megakadályozására. A lopások megátlására a papoknak is meghagyták, hogy az istentiszteleteken a tolvajlás ellen prédikáljanak, a szolgabírók pedig elrendelték, hogy az istentiszteleteken mindenki köteles részt venni. A szerző ehhez hozzáfűzi: „E kényszerrel való ájtatoskodásnak aligha látták valami eredményét.” Az irtványokon fellendülő vaj- és túrókészítés arra ösztönzi a földesurakat, hogy ezekből is beszolgáltatást követeljenek. „Hadműveletek és dög egyforma ellensége az állatállománynak; 1607-ben Ocskayék osztotnak két lovon és borjas tehé nen, ki a dögtől és a hajdúktól megmaradt volt.” Ezt a fejezetet Ethey ilyen poénnal fejezi be: „Bivalyokat az Erdődy uradalom tartott, néha nagyot úsztak szekerestül a Vágon.”

A juhtenyésztést tárgyaló fejezetben a róluk szóló legrégebb feljegyzésekből idéz: „A sellyeiek 1233-ban panaszkodnak, hogy a pannonhalmi apát báránytizedet követel rajtuk.” Régi írásokban a birka szó olyan juhajtát jelentett, melyet morva juhnak hívtak – állapítja meg Takáts Sándorra hivatkozva, s hozzáfűzi: „A morva juh valószínűleg rövidebb gyapjat hordott, mint a magyar.” Az 1671. évi összeírásban szereplő bajka és bajkabarány kifejezéseket azonban nem kommentálja. A továbbiakban megemlíti a spanyol és az angol juhot, mely értékesebb volt, majd egy nála levő írat alapján ezt írja a gyapjúkereskedőkről: „Buzgó gyapjúkereskedők voltak a rácok; Ko-

márom nagyobb fészük, honnan feljártak Trencsénbe. Ott halt meg egyikük, hagyatékában 60 mázsa gyapjú szerepelt.” A jobbágyok kevés juhot tartottak: „Szegény jobbágytól sokat nem is várhatunk; a nyája zöme uradalmi tulajdon.” A birkák nyírását erre kiképzett asszonyok végezték, s munkájukért a 19. században darabonként négy krajcárt kaptak.

A sertésstenyésztésről szóló fejezetet Ethey így vezeti be: „Leghasznosabb, legkedveltebb állatunk, melynek csak a nevét nem környezte tisztelet.” Már Szent Gelért legendája feljegyzi, hogy a püspök sertéstartásra alkalmas vidéken utazott, ahol bő makktermés volt. A csejtei urbárium 1640-ben megemlíti, hogy fenn az erdőkben makkot szednek a sertéseknek. A kecskék fejezetében ezt írja: „A szegénység és a kecske összetartozó társak; ad tejet és húsvéti pecsenyét, mindkettő ráfér a nincses emberre.” A baromfitenyésztésről így kezdi leírását: „A falusi udvar díszes, a jó gazdasszony öröme a baromfi.” Ismerteti a tyúkoknak tojásra ültetésével kapcsolatos régi szokásokat, s egyes majorok feljegyzéseit a baromfi számáról. Az Esterházyak udvarában a 17. században különösen kedvelték a hizlalt kappan (herélt kakas) pecsenyéjét. („A kappanyozók élteesebb asszonyok soraiból kerülnek ki, akik barbár munkájukat mindenféle szellemes élcekkel fűszerezték.”)

Egy további fejezet a méhészettel foglalkozik; ehhez Ethey nyomtatott szlovák forráskiadványt is felhasznál, Ján Gašperík *Pamätnosti včelárstva slovenského* című könyvét. Megtudjuk, hogyan készül a méhser és a mézbor, majd a mézeskalácskészítés és a legújabb idők vágvölgyi méhészeti adatai következnek. Ezt a fajta aktualizáló befejezést a szerző más témakörökkel kapcsolatban is alkalmazza. A lovak című fejezetből egyebek közt kiderül, hogy e tájon szervezett ménest Forgách Simon, Rákóczi tábornoka tartott, valamint hogy a tisztí lónak sokkal magasabb az ára. „Váromjaink apró patkói arra vallanak, hogy öszvér és szamár is bőven szolgált lovak pótlására” – jegyzi meg a fejezet végén. Röviden bemutatja a selyemhernyó-tenyésztést és a mézszárszékeket.

Bővebben, levéltári forrásokat is idézve szól a kertészetről, főként a falusi köznemesek kertjeit ismerteti. A régi kúriákhoz tartozó kertnek három része volt: gyümölcsös, veteményes és lugaskert, ez utóbbiban csemegeszőlő termett. A háromféle kert terméseit részletesen leírja, s néprajzi érdeklődését tanúsító babonákat is megörökít. Például a vakond ellen egy régi feljegyzés szerint így kell védekezni: „holdfogyatkozáskor szét kell szórni túrásait, azután husvéti szentelt húsból kiszedett csontot a járatokba dugva háromszor kiáltsuk: távozzatok átkozott kártevő bestiák!” A faiskolákba oltóágakat különböző vidékről hoztak. Különlegesnek számított a csejtei oltott szilva. Díszkertet csak a főurak tartottak, például az Illésházyak Dubnicon. A hársfa Ethey szerint a szlávok szent fája, de később a magyarok is megkedvelték, s úgy ültették, hogy mulatóhelyül szolgáló lugast alkosson. A halászatról szóló fejezetben bemutatja a Vág-völgyi halastavakat, melyekből az ott élőknek jelentős hasznuk volt. „A szokolóci kastély halastavait 1742-ben Béli Máttyás dicséri, Bohuslavicon pedig 1762-ben Erdődy Antal gróf csináltat ilyeneket, hogy barokk kertjének díszét hasznos dologgal egészítse ki” – írja a szerző, s az újabb időről megállapítja, hogy a gyáripar szennyezi a vizet, és így pusztítja a halat.

A halászat után Ethey a Vág-völgyi vadászat történetét vázolja. Okmányokkal bizonyítja, hogy Brunóc ura a 14. században már külön házban raktározza a vadászhalókat. Ilyenmel főként fűrjeket, az erősekkel pedig medvét is tudtak fogni. A turóci he-

gyekben a 13. században vadkecskére és nyúlra vadásztak. A rendi világban a birtokos nemesség sajátította ki magának a vadászjogot, a jobbágyoknak csak a mada-rászatot engedélyezték. Vadtenyésztésben és -gondozásban sokáig híres volt az Erdődy grófok galgóci uradalma. Az erdők kapcsán azt állapítja meg, hogy „őseink er-deiket nemzetségek szerint, közösen birtokolták. Sok falu ilyen erdőközösségben élt évszázadokon keresztül.” A mezőre felügyelő tisztartók és csőszök gondozták az er-dőt is. Az erdei haszon a fán kívül a szénégetésből és halászatból származott. A temetvényi uradalom a jobbágyok jelentős részét házieszközök és gazdasági szerszá-mok faragásával foglalkoztatta. Az erdők makkjából a 19. században olajat is sajtol-tak. A kiveszett állományokból Ethey a szelídgesztenye- és a diófaerdőket említi.

Az 1935-ben publikált fejezetekből elsőként Az irtványok, A mezőgazdaság és A dülönevek című fejezeteket közli, ezt követik: A termények betakarítása, A trágyá-zás, A majorok. A Birtokosok, nemesek, jobbágyok fejezettel a sorozat a folyóirat 1935. évfolyamának 221. lapján megszakad, további fejezetek már csak a könyv-ben következnek (annak 133–197. lapjain).

Az irtványok a Vág mindkét oldalán elterülő hatalmas erdőségben elszórtan vol-tak, s a háborús időkben gyakran menedékhelyet jelentettek. Később az irtványok rejtékhelyein rablók húzódtak meg, ezért Nyitra megye 1674-ben elrendeli, hogy a bűvőhelyeket rombolják szét, és lakói a falvakban telepedjenek le. Újabb irtványok létesítésében nagy szerepük volt a soltészai vezetésével vonuló valachus-juhá-szoknak. „A sok irtványú falu gyakran szerződésben meghatározott összeggel vál-totta meg a földesúri szolgáltatásokat. Miava ilyen címen 1842-ig 3000 forint kész-pénzt fizetett és 1500 napszámot végzett.” Ethey szociális együttérzéssel állapítja meg, hogy a nagy szegénység miatt az irtványok lakóinak jelentős része a 19. szá-zadban kivándorolt Amerikába, s a hatóságok nem próbáltak ezen az okok megszü-n-tetésével segíteni. A dülönevekkel kapcsolatban azok etimológiai jelentőségét eme-li ki: „Úgy ezeknek, mint a határjeleknek közhasznú elnevezése fényt derít tulajdo-nosuk nemzetiségi hovatarozására.”

A Birtokosok, nemesek, szabadok, jobbágyok című fejezetben felhívja a figye-lmet az úr és a nemes elnevezés közötti különbségre; a régi iratok szerint urak az uradalmak tulajdonosai, tehát a főnemesek és az egyházi rend voltak, a nemesek-nek gyakran csak címerlevelük volt, birtokuk csekély vagy semmi. A jobbágytól ab-ban is különböztek, hogy nem adóztak, hanem katonáskodtak (később az armalis-ta nemeseket adófizetésre is kötelezték). Szabadosnak az olyan jobbágyot nevez-ték, akit földesura mentesített a terhektől. Ebbe az osztályba számították a mester-embereket is. A legkiszolgáltatottabb helyzetben természetesen a jobbágy volt: „munkaereje értéket képvisel, melyet zálogba adás útján lehet pénzre váltani. Bár-sony András 1659-ben Homola András nevű jobbágyát 52 forintért elzálogosítja.” A föld nélküli zselléreknek rendszerint házuk sem volt, viskóba vagy kalibába („chalu-pa”) bújtak. A házak leírásakor saját élményeit is felhasználja: „Kéményekkel sok a baj, szegény ember fűzfából font sározott füstemésztőt használ; neve ezen a vidé-ken piecka. Könnyen lángot fogott az ilyen alkotmány... Ennek dacára sokáig meg-maradtak, szolgabíró koromban én róttam maradványaikra a halálos csapást...” A környék művelődésére a többnyelvűség a jellemző: a Thurzók Galgócon háromnyel-vű (magyar, szlovák és német) gimnáziumot tartanak fenn, de a művelt embernek latinul is tudnia kellett.

A könyv 167–171. lapjain Települési szemle címen 63 Vág-völgyi község keletkezését és néhány sorban fontosabb történeti adatait írja le. Mivel ez lényegében csak statisztikai felsorolás, indokoltabb lett volna a mű végére tennie, mert e szemle után még részletesebb leíró fejezetek következnek. E helyt az elmaradt falvokról és a megmaradt északi települések helyzetéről szólva ismét szociális érzékenységről tesz tanúságot: „Nyitra mellett ma is nagyon sovány földön laknak magyarjaink, a gerencsérieknek lóra se telik, számaon járnak. A koloni partnak meredek lejtőn vezetett országútja valóságos felkiáltójel arra nézve, hogy véreinkkel nem törődünk, még csak elfogadható forgalmi lehetőséget sem adtunk nekik. Állami vármegyei közegek évszázadokon át nyugodtan nézték, miként gyötrődnek testvéreink a nehéz utakon, pedig kis jóakarattal könnyíthettünk volna rajtuk.”

A *Nemzeti Kultúrában* Ethey a *Vág-völgyi krónikába* tartozó tíz tanulmányon kívül csak kisebb közleményeket publikált az Adattárban, és 1933-ban egy ünnepi megemlékezést *Érsekújvár jubileumára* címmel, a török kiűzésének 250. évfordulójára. A személyes hangú cikkben a város védelmét szolgáló építményeinek történetét adja: „Nálam van a várnak 1595-ben készült metszete. Hátlapján francia nyelvű magyarázat mondja el, hogy alig hozzáférhető mocsaras vidéken fekszik, hat bástyája van..., vizes árkát a folyóvíz táplálja. Piacán levő faépületben török foglyokat őriznek” – írja a négyoldalas cikkben. Hasonló rövid adaléka ugyanitt a már említett, Petőfi családjának nemesi származásáról szóló téves közlése¹¹; Czobor Márk grófnak 1704. december 2-án kelt levele a Rákóczi seregével vívott nagyszombati csatáról; magyar és szlovák nyelvű dokumentumok Galgóc múltjáról; *Lipszky János huszár ezredes*¹² címmel egy német nyelvű önéletírás szlovák záradékkal; stb. Az 1934. évi Adattárban csak két közlése jelent meg: *Létszám és szükségleti kimutatás II. Rákóczi Ferenc seregeiről; II. Rákóczi Ferenc utasítása ünnepélyes követ fogadására* – mindkettő dátum nélkül, „a szerző tulajdonában” hivatkozással. Az 1935. évfolyam Adattárában nem publikál, más rovatokban pedig a korábbiakban sem találjuk nevét.

A *Zoborvidék múltjából* című kötete a Híd kiadói vállalkozás harmadik könyveként jelent meg, mégpedig a kiadó előszavával, így röviden erre is kitérünk. A kiadót nyitrai írók és tollforgatók hozták létre Dallos István újságíró és Mártonvölgyi (Martincsek) László ügyvéd vezetésével. Első kiadványuk, a *Nyitrai Írók Könyve* (1935) igencsak különböző, jórészt dilettáns színvonalú verseket és elbeszéléseket tartalmaz, s a vidék földbirtokosainak támogatása mellett megjelentetésében az is közrejátszott, hogy Risnyovszky Endre, a nyomdász fia is íróként szerepelt benne. A Hídban, nevéhez illően, mindazonáltal megvolt a jó szándék: a továbbiakban fordításban közölték szlovák és cseh írók alkotásait, valamint a jobb- és a baloldal között is hidat akartak verni. Az említett antológia Etheytől is közölt két elbeszélésnek nevezett történetet.¹³ (A Híd második kiadványa egy verseskötet volt.) Visszaemlékezésében¹⁴ Dallos István Etheynek csak a nevét említi meg, holott a kiadó harmadik könyve, *A Zoborvidék múltjából* című monográfia a Hídnak leginkább egységes színvonalú – igaz, nem szépirodalmi, hanem tudományos – kötete, s valószínűleg a szerző költségén jelent meg, a Híd csak hozzájárult kiadásához. A Híd szerkesztői frázisos, vállalkozásukat kedvező fényben feltüntető dicsérő előszót írtak Ethey monográfiájához, melyet hangzatosan – és tévesen – szépirodalomnak is nyilvánítanak.¹⁵

A *Zoborvidék múltjából* koncepciója hasonló Ethey előző monográfiáihoz. A település cím alatt felsorolja a személynevekből származó helyneveket, ábécérendben, egyebek közt sajátját, az Üzbég (Zbehy) melletti Etheyt. Szerinte „ezek a nevek olyan férfiak emlékét őrzik, akik a terület megszállásában, védelmében, szervezésében annak idején tevékenyen részt vettek”. Aktualizálva említi a hely történeti és dűlőnévkutatás fontosságát, arra hivatkozva, hogy a szülőföld „kérdéseivel foglalkozva nyerheti el középosztályunk a szükséges történeti árnyalatot”. A következő fejezetben a Nyitra-Ivánkán 1861-ben kiszántott királyi korona történetét beszéli el; ezt Konsztantinosz Monomachos görög császár küldte I. Endre királynak, ezzel koronázták meg őt és utódait is. A korona akkor kerülhetett ide, amikor Géza herceg 1074-ben Nyitráért hadakozott Salamon király ellen. A szerző adatot talál arról is, hogy Csák Máté a morvamezei csatában tanúsított hősiességéért kapta jutalmul Bajmóc várát, majd elfoglalta Ghymest is. A huszita háborúk idején Laurini János nyitrai kanonok huszitává lett, bár később visszatért a katolikus egyházba. A huszita korban itt elterjedő cseh nyelv csak a reformáció korában vált a szlovák lutheránusok egyházi nyelvévé.

A mohácsi csatában számos Nyitra vidéki úr elesett, például Oszlányi György, Ürmény egyik tulajdonosa. A törökvilág és a tatárdúlás után A palócok című fejezete következik; ebben ismét a helynevek azonosságát hozza fel bizonyítékként, ezúttal nyitrai palóc nyelvjárást feltételezve s a vidék palóc jellegének alátámasztására. (A szakirodalom ezzel szemben a Nyitra vidéki nyelvjárást átmenetinek nevezi.¹⁶) Ethey leír valóban fennmaradt Nyitra vidéki népszokásokat is, mint például a Szent Iván-napi tűzgyújtás, a táncosfa átugrálása és hasonlók. Ebben a néprajzi részben más közismert szaktekintélyeken kívül idézi Khín Antal csallóközi folkloristának 1928-ban megjelent írását is (*Egy pogánykori éjjel Csallóközben*).

A Zobor hegyi kolostorról szólva Ethey Maurus pécsi püspöknek Zoerardról és Benedekről írt legendáját idézi – a püspök szerint a két remete itt élt a 11. században. Közben a szerző egy régi névrokonáról is közöl adatot: „A zobori apátságé volt a nyitrai vámszedés joga, melyben azonban 1111-ben Godofredus apátot Porcus nyitrai centurio és társa, Ethey korlátozni akarták.” A környék egyházi életének központja Kálmán király idején a zobori kolostor volt. Ethey szemléletesen, maga elé képzelve írja le a kolostor mindennapi életét, s közben mint másutt, itt is kortárs kutatókra hivatkozik: „A zobori bencés apátság történetének kutatása terén úttörő munkát végzett a Nyitra megyei származású Follajtár Ernő, akinek művét a Nemzeti Kultúra 1934. évi folyamában találhatjuk.”¹⁷ Az apátság történetének utolsó korszakát a szerző az idézett forrásmű adatai alapján adja elő. Megemlíti egyebek közt, hogy Koth Péter, a megye alispánja a Mátyás király ellen lázadókkal rokonszenvező apátságot lefoglaltatta, festett ládában őrzött iratait magához vette. A 15. század végén Nyitra várát is a királytól kapta az alispán, akinek a Forgách-levéltárban fennmaradt pecsétje ilyen köriratú volt: Pečat Petra de Koth. A kolostort a 17. század végén újjáépítették, s az egykori bencések helyére a kamalduli atyák vonultak be. („Ennek a szigorú rendnek Magyarországon három háza volt, köztük a leghíresebb a zobori kolostor.”) A kamalduliak kolostorának leírásakor Ethey megemlíti, hogy a bejárathoz festett négy freskót „diákkoromban még magam is láttam”. Celláik fenntartására a kamalduliakat II. Rákóczi Ferenc pénzzel támogatta, a rendet II. József oszlatta fel 1782-ben.

A nyitrai határvonal című fejezetben a szerző azt a jellegzetességet írja le, hogy néhány falu egyik fele Nyitra, a másik pedig Bars megye joghatósága alá tartozott – a Zobor vidékéről szóló könyv ezért két vármegye történetéhez is kapcsolódik. A magyarság térvesztése című fejezetben sajnálattal említi, hogy a kisebb magyar szórványtelepülések szlovákká asszimilálódtak. Az északi peremvidék asszimilációját a szerző a régi helységnevek alapján is kimutatja. A továbbiakban összehasonlítással egybeveti 12 Nyitra környéki helységnek 1910-es és 1921-es népszámlálási adatait, s ezekből a magyarság nagyarányú fogyatkozását állapítja meg, nem elég körültekintéssel, hiszen tényként kezeli, hogy pl. Aranyosmarót lakosságának 1910-ben 65,9%-a magyar volt (s a nyitrai 59,4%-os magyar többség sem valószínű).

Ezután egy sajátos nemességet mutat be A verebélyi érseki nemesi szék címmel.¹⁸ E fejezet elején is hazai forrást idéz, az érsekújvári Ozorai Józsefnek a *Magyar Sion*-ban megjelent tanulmányát, amely e kérdéssel is foglalkozik. Ozorai alapján közli, hogy az esztergomi érsek 1848-ig olyan kiváltsággal rendelkezett, hogy birtokaiból telket adományozhatott arra érdemeseknek, s ezzel nemessé avatta őket. A verebélyi nemesi szék Bars megyében működött, s a mezőváros minden régi lakosa nemesnek számított. Saját tisztviselőkaruk volt, főispán helyett „nádort” választottak maguknak.

A következő fejezetben A régi élet címmel a környék középkori életéről értekeznek. Apró közlései érdekesek: Taszáron tíz házban laknak a kocsigyártók, Ludányban gyümölcsös áll, jó a szőlőtermés Pogrányban. Evlia Cselebi török utazóra hivatkozva említi meg, hogy a 17. század végén Léva táján a Garam völgyében rizs termett. A továbbiakban néhány dilettáns versrészlet mellett egy szlovák kuruc dalt (a Hej Rákóczi, Rákóczi, podme zas na Nemci kezdetűt) idéz.

Előző monográfiájához hasonlóan ennek végén is, a 62. laptól kezdve rövid leírást nyújt Nyitra környékének nevezetességeiről (Ghymes várának leírása, A lapátánc, Hrussó vára, A fenyőkosztolányi torony, Appony vára, Feketevár, A nagyvezekényi csataemlék stb.); a várak történetét részben már előbb is ismertette. Megjegyzendő, hogy Nagyvezekény nem a Zobor környékén, hanem Zseliz mellett van, az Esterházyak hősi emlékműve már Matunák Mihályt is megihlette.¹⁹ A lapátánc nem történeti nevezetesség, hanem egy szokást örökít meg: a Ghymes várában vezetett emlékkönyvben leírják, hogyan ütöttek lapáttal a belépő hátuljára, s hogy az így megtiszteltnek illetet versben vagy prózában megemlékeznie erről az eseményről. Az emlékkönyv is a Forgách-levéltárban maradt fenn, s Ethey néhány tréfás részletet idéz belőle. A várak közül behatóbban foglalkozik Ghymes várával, leírásával és történetével, a kastélyok közül ismerteti a kistapolcsányit, s néhány sorban bemutatja az aranyosmarótit, a malonyait, a bodokit, az elefántit s másokat.

Etheynek utolsó szlovákiai könyvecskéje a Szlovákiai magyar honismereti könyvtárban megjelent *A vágvölgyi magyarság települése és fogyatkozása* című. A tanulmány hasonló a nyitrai magyarság térvesztéséről szóló fejezethez. A Vág völgyén kívül a Nyitra és a Garam felső folyásának vidékével is foglalkozik. Konceptiójában – az erős nacionális nosztalgján túl – érződik a második világháborúban felerősödött viszályok fölötti elkeseredése és a békés együttélés, megértés utáni vágya. Ethey szemlélete, jó szándéka a békés együttélés hangsúlyozását és az egymás jogainak tiszteletben tartását illetően az egyetértés nosztalgikus vágyát sugározza, s különösen fontos, hogy ezek az eszmék a szlovákiai klerofasizmus és a zsidóüldözések

embertelensége idején jelennek meg. A húszlapnyi füzetet öt fejezetre tagolja: I. A Nyitra és a Vág között lévő vonal; II. A Trencsén–Sempte között lévő vonal; III. Bana és Szolgagyőr; IV. Túróc és Liptó; V. Fogyatkozásunk útja. Szónokiassága az egész füzetet áthatja, az asszimiláció irányának történeti bemutatásában elfogult, de mindezt ellensúlyozza bizakodása és derűlátása. („Mit tegyünk? Nézzünk egymás szemébe mi idefent a Kárpátok alatt nyelvkülönbség nélkül, jószívvel, becsületesen. Egy ezredév vérkeveredése kovácsolt minket össze.”)

Mint az előzőekben láthattuk, Ethey nem izolálódott a szlovák környezettől. magyar nemes létére gyakran tár fel szlovák forrásokat, még szlovákul is publikált; ezek a kisebb dolgozatai (a malmok múltjából, a csejtei bortermelésről – lásd a 2. számú jegyzetet) pozitívista adatközlésükkel hasznos adalékok a tárgyalt kérdések történetéhez. Hasonló tényközlő kis dolgozatai jelentek meg a nyitrai Híd kiadásában megjelenő *Magyar Album* (1941–1944) antológiasorozatban; a II. számban pl. *Régi temetkezési szokások* címmel – az adatszerű közlemény nagy részét egy becsői, 18. századi temetési jegyzék tölti ki: a temetésre hagyott hatszáz forintot az örökösök huszonöt pontba foglalt jegyzék szerint használják fel, s ebben a koporsódíszítéstől kezdve a zenészekig minden gyászkeletről gondoskodnak. A *Magyar Családtörténeti Szemlé*ben jelent meg a *Nyitramegye nemes családjainak kivonatos jegyzéke 1572–85 évek között* című (1940, 155 p.) dolgozata. A Császár István szerkesztette, *A Toldy-Kör Évkönyve*iben is van egy rövidebb tanulmánya és két ismeretterjesztő cikke. *A vajkaszéki insurrectio és Gellemege* (1940, 98–104. p.) című tanulmányban Székely Ottokár nyomán az egyházi nemesség kialakulását és megoszlását foglalja össze, majd az esztergomi egyház négy széke (a verebélyi, az érsekléli, a szentgyörgyi és a vajkai) közül ez utóbbinak a történetét ismerteti; a szék az 1809. évi nemesi felkelésbe még 12 lovast és 50 gyalogost állított ki (vajkai, keszölcési, doborgazi, bacsfai, móroc- és pinkekarcsai lakosokból). Az *Apróságok Pozsony múltjából* címűben (1942, 113–116. p.) a város őrzését szolgáló és a várórséggel együttműködő hajdúváros intézményéről ír, ennek központja a ma is látható Mihály-kapu volt, a *Régi ruhák* című (1943, 154–156. p.) kis értekezésében levéltári adatokat idézve a drága és az egyszerű öltözeteket mutatja be.

Ethey Gyula tipikus regionális történétíró, lelkes lokálpatrióta, akit minden érdekel, ami lakóhelye és közvetlen környéke történetével, történelmével és életével kapcsolatos. Módszere, akár csak Alapy Gyuláé, pozitívista és adatfeltáró jellegű, de a népek barátságát és a szlovák–magyar együttélés fontosságát komáromi történész kollégájánál sokkal nyomatékosabban hangsúlyozza és képviseli.

Jegyzetek

1. Kézirat; a szerző hagyatékából közreadja Csanda Gábor.
2. A vágvolgyi magyarság térvésztese. *Történetírás*, 1. évf. 398–411. p.; Magyar települések a középkorban Nyitramegyében. *Történetírás*, 2. évf. 162–177. p. Ugyanez különnyomatként: Budapest, 1938, 16 p.
3. A banai várispánság székhelyéről. *Századok*, 71. évf. (1937) 127–128. p.
4. Lásd Ethey Július: Z minulosti mlynov na Slovensku. *Historia Slovaca*, 1—2 évf. (1940–1941) 244. p.; Ethey Július: Z dejín čachtických pivníc. *Historia Slovaca*, 6—7. évf. (1948) 172–175. p.

5. Ethey Gyula–Csemegi József: Vágújhely építészeti emlékei. *Magyar Művészet*, 14. évf. (1938) 335–343. p.; Ethey Gyula–Csemegi József: A Stibor család építkezései. Adatok a felvidéki építészeti történetéhez. *Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye*, 1943. Ugyanez különnyomatként: Budapest, 1943, 12 p.
6. A Verebélyi Érseki Nemesi Szék. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 7. évf. (1941–1942) 5–8. sz. 97., 127., 156. p.
7. A székelyek című fejezetben. I. m. 164–167. p.
8. Petőfi családjának származása. *Nemzeti Kultúra*, 1. évf. (1933) 71. p.
9. Lásd Dienes András: *A fiatal Petőfi. A költő származása és életútja 1838 nyaráig*. Budapest, 1968.
10. I. m. 29. p.
11. *Nemzeti Kultúra*, 1. évf. (1933) 71. p.
12. *Nemzeti Kultúra*, 1. évf. (1933) 297–300. p.
13. A *Becsület foltja* és *A vasrács* című karcolatokról van szó. Az ilyeneket Ethey „történelmi elbeszélések”-nek nevezi. A vasrács zárlatában a szerző hangot ad annak a tanulmányában is gyakran hivatott eszméjének, mely szerint a különböző népek keveredése erősíti a nemzetet. (E szemlélet például Alapy Gyulától teljesen idegen volt.) Hasonló a Híd legjelentősebb vállalkozásának, a négykötetes *A szlovenszkói magyar írók antológiájának* első kötetében (Nyitra, 1936) közölt *Kuruc sorsa* című Ethey-karcolat is.
14. *A Híd vallomása*. Bratislava, 1969.
15. „Harmadik kötetünkben a Zoborvidék múltjával ismertetjük meg olvasóinkat. E célunk megvalósításához keresve sem találhattunk volna szakavatottabb íróra, mint Ethey Gyula, akinek műveiben csodálatos összhangban találkozik a tudomány és szépirodalom, a pedáns történész és a lebilincselő elbeszélő. A Zoborvidék múltjából csupa valóság, de emellett abszolút szépirodalom. Nemcsak helyi szempontból nagyjelentőségű munka, de kincse az egyetemes szlovenszkói magyar irodalomnak is.” I. m. 1. p.
16. Vö. Sima Ferenc: A szlovákiai területen levő dunántúli és palóc nyelvjárás közti átmenet kérdéséhez. In: *Zborník FF UK. Philologica* 25. Bratislava, 1973, 239–244. p.
17. Follajtár Ernő: A zobori bencés apátság története. *Nemzeti Kultúra*, 2. évf. (1934) 23–36., 85–100., 162–176. p.
18. Kibővíve ugyanezzel a címmel később a sajtóban is publikálta (A Verebélyi Érseki Nemesi Szék. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 7. évf. [1941–1942] 5–8. sz. 97., 127., 156. p.), majd különnyomatként is megjelent (Budapest, 1942, 66 p.)
19. Lásd Csanda Sándor: A nagyvezekényi győzelem. Uő: *A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar–szlovák kapcsolatai*. Budapest, 1961, 135–136. p.

SÁNDOR CSANDA

SCIENTIFIC WORK ON REGIONAL HISTORY WRITING OF GYULA ETHEY

By introducing almost all the works of the regional history writer Gyula Ethey (1878–1957), the study provides information and summarizes Ethey's published works. Ethey's works are analyzed, examining them according to the time of their publishing, defines their regional importance, evaluates their authenticity and proficiency from historical and other point of view. Through the selectively and extensively cited works, the study identifies the three main collection field of the author's research - they are: the Vág, Nyitra and the upper area of Garam – and their joining points. The author classifies the examined text to the genre of history writing with the following characters: positive, fact-stating, exploring; evaluates the data from personal archives, and his affirmative role in Hungarian-Slovak co-existence.

**Magyar
irodalmi
hagyományok
szlovákiai
lexikona**

MADÁCH